

NOTÍCIA SOBRE LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT MARTÍ DE LES PILES DE GAIÀ (SEGLE XVIII)

per Josep M.T. Grau i Pujol

Introducció. Les Piles al segle XVIII

A inicis del segle XVIII, les Piles, segons el discutible cens del 1718, comptava amb 74 habitants més 13 a Turlanda (1). Pocs anys després, el 1722, el registre de compliment pasqual aporta la xifra de disset cases al nucli de les Piles i dues a Turlanda, amb una mitjana d'habitants per casa de 4,57 (2). A la segona meitat del mil set-cents, un registre de comunió del 1760 informa de l'existència de 22 cases, xifra idèntica al cens del 1763 estudiat per Josep Iglésies. El cens de Floridablanca li atorga 114 habitants (3). Entrant ja al segle XIX, el 1804-05 les ànimes de comunió (majors de set anys) són 140, distribuïdes en 40 cases. En el segle XVIII la població s'ha duplicat.

Encara que sigui de passada, ens agradaria comentar el resum del cadastre de les Piles del 1716 (4), el qual ens facilita dades de conreus i propietat molt similars a poblacions de la Baixa Segarra, Conca de Barberà i les Garrigues. Les dades fiscals, sempre susceptibles d'ocultació (5), ens indiquen que l'extensió del terme és de 530,16 jornals (23.857 canes). La superfície conreada no arriba a una quarta part del total (21,3%) i la resta l'ocupen les pastures: les garrigues (58%), rieres i barrancs (60 jornals) i camins (20 jornals). De l'espai conreat, un 94% és ocupat pels cereals de secà, amb més de cent jornals. El secà de regadiu abasta únicament 0,6 jornals i la vinya és minoritària, amb 6,25 jornals.

Distribució dels conreus a les Piles segons el cadastre del 1716 (en jornals)

1.- Per les estadístiques set-centistes i bibliografia, us remetem al resum poblacional del llibre de J.M. Grau – V. Gual – R. Puig, *Noms i gent de la Conca de Barberà*, Barcelona 1990, pp. 34-36 i 59-60.

2.- Valentí Gual, "Demografia i onomàstica de les Piles a l'Edat Moderna", *Recull* (Santa Coloma de Queralt), 3 (1995): 117-140.

3.- Josep Iglésies, *El cens del comte de Floridablanca, 1787*, II volum, Barcelona 1970, p. 537.

4.- Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, fons notarial de les Piles, manual 1704-1712, núm. 65.

5.- Tal com ha demostrat Jaume Teixidó a *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, Valls 1997, l'ocultació pot arribar del 20 al 60% de la superfície, a més del frau en la declaració de categories inferiors de conreus.

Terres conreades

Regadiu de 1^a 0,33 j.

Regadiu de 2^a 0,31 j.

Total regadiu 0,64 j.

Secà 1^a 0,52 j.

Secà 2^a 50,25 j.

Secà 3^a 55,50 j.

Total secà 106,27 j.

Vinya 3^a 6,25 j.

TOTAL CONREU 113,16 j. (21,3% del terme)

Terres no conreades

Garriga 307 j.

Rocam 30 j.

Rieres i barrancs 60 j.

Camins 20 j.

TOTAL NO CONREU 417 j. (78,7% del terme)

Total extensió terme 530,16 j.

Si comparem les dades del que representava el cereal dins les terres de conreu amb altres poblacions, les dades són molt semblants (6):

Les Piles 1716 94%

Tarrés 1722 92%

Senan 1722 91%

Vimbodí 1722 87%

Fulleda 1716 87%

La descripció que fa Pascual Madoz dels termes de les Piles i Biure de Gaià a mitjan segle XIX no difereix gaire de la centúria anterior, a excepció de l'estadística d'habitants. Copiem "*Pilas y Viure: forman un ayuntamiento estas dos poblaciones*

6.- J.M. Grau – R. Puig, "L'economia de Vallclara a inicis del segle XVIII segons les fonts fiscals", *Aplec de Treballs* (Montblanc), 9 (1989): 179-204.

en la provincia y diócesis de Tarragona, partido judicial de Montblanch, audiencia territorial de Barcelona. Situadas entre montes y divididas por un torrente; el clima es templado y sano. Tiene 30 casas, 2 iglesias parroquiales (San Martín y San Gil), la primera en las Pílas y la segunda en Viure, servida cada cual por un cura de ingreso, de provisión real y ordinaria; hay además una ermita dedicada a Santa Eugenia. El término confina Norte con Ceballa del Condado; Este Vallespinosa; Sur Guialmons y Oeste Conesa. El terreno es de inferior calidad, participa de monte y llano; le cruzan varios caminos locales y otros que conducen a Igualada y al Campo de Tarragona. Producción: granos, legumbres y frutas, cria ganado lanar y caza de perdices. Población: 44 vecinos, 192 almas. Capital imponible: 73,929." (7).

La construcció de noves esglésies parroquials a la zona en el segle XVIII

La Conca de Barberà viurà en el segle XVIII una autèntica febre constructora a causa del desenvolupament econòmic i demogràfic. S'enderrocaran les petites esglésies romàniques per a bastir grans naus barroques amb més capacitat, llum i espai destinat a l'ornamentació (retauls). Aquesta situació atraurà a la comarca arquitectes i mestres de cases d'arreu de les terres catalanes. Si en l'escultura trobem tallers fixos, com el dels Espinalt de Sarraí, en l'arquitectura els centres seran les poblacions on s'edifiquen els temples. A mesura que pugen les parets es reuneixen els operaris necessaris: mestres paletes, aprenents, manobres, etc., alguns dels quals s'arrelaran als llocs via matrimonial, aprofitant l'expansió urbana i passaran a treballar a l'arquitectura civil.

La bibliografia ens aporta nombroses referències dels temples aixecats a finals del segle XVIII. L'església de Passanant es construí entre el 1770 i el 1778 amb plànols de l'arquitecte Josep Prat (8). El 1792 s'aixeca la de Barberà de la Conca per Francesc Tomàs, arquitecte de Montblanc, amb un cost de 4.000 lliures (9). El 1792-1798 serà la de Rocafort de Queralt a mans del mestre d'Ós, Francesc Albareda (10). La de Blancafort és contractada el 1793 amb Joan Abelló, mestre de cases natural d'Almóster i veí de Montblanc, i amb Aleix Tomàs, de l'Espluga de Francolí,

7.- *Diccionario geografico-estadistico-historico de España y sus posesiones de Ultramar*, vol. XIII, Madrid 1849, p.27.

8.- Manuel Arranz, "Notes sobre l'arquitecte Josep Prat (1726-1790)", *Aplec de Treballs* (Montblanc), 1 (1978): 129-134.

9.- J. Foguet Sans, "Una església del darrer barroc a la Conca de Barberà", *Aplec de Treballs* (Montblanc), 1 (1978): 91-124.

10.- V. Gual, *Guia de Rocafort de Queralt*, Tarragona 1992. I, del mateix autor, "A propòsit de l'església de Rocafort", *Font de Baix* (Rocafort), 6 (1995): 42-45.

per 12.970 lliures. Dos anys després, el 1795, el primer renuncia de la seva part a favor de Llorenç i Josep Pasqual (11). Sarral, degut a l'incendi de la primera església, donada el 1750 a Domènec Tomàs i Francesc Camps, mestres de cases de Cervera per 6.800 lliures, n'aixeca una de nova el 1802 de la mà del vallenc Pau Forès, per 8.000 lliures (12).

L'església parroquial de Sant Martí de les Piles. Contracte del 1784 i l'autor

Tenim poques notícies bibliogràfiques sobre l'església que ens ocupa. Josep M. Madurell ha aportat dades del segle XVI, en concret d'una vestimenta religiosa, una capa, extretes del fons notarial de Barcelona (13). El batlle de les Piles, Joan Pons, contractà el 1592 amb el brodador barceloní Bernat Manent la confecció d'una capa brodada amb or i plata i amb diverses figures (Mare de Déu del Roser, sant Pere, Santa Eugènia, Sant Martí, Sant Pau, Sant Joan Baptista, Sant Bartomeu i la imatge de Déu Pare) per 35 lliures.

Avui aportem en apèndix documental el contracte de construcció de la nova església parroquial de les Piles, datat el 1784, que havia d'alçar-se damunt l'antiga, romànica, les pedres de la qual s'aprofitaren en la nova i més àmplia construcció, que es faria d'argamasa a excepció dels angles i el campanar, de pedra.

El contracte se signa amb un mestre de cases anomenat Josep Pomés Talavera, i actua com a fermança el seu pare, Josep Pomés Coca. Ambdós afirmen habitar a Sidamon. En efecte, sabem gràcies a les notícies facilitades per l'historiador de l'art Raul Torrent, de Lleida, que el 1780 Josep Pomés Coca contracta amb el seu fill, que actua de fermança, la construcció de l'església parroquial de Sidamon. Hem localitzat diverses referències a aquesta família en escriptures protocolitzades a la notaria de Sarral. La més important són els capítols matrimonials signats l'1 de març del 1778 entre Josep Pomés Talavera, natural de Granyena, veí de Barberà de la Conca, i Maria Bergadà Briansó, filla d'un comerciant de Biure (14). El pare del nuvi, Josep Pomés, natural de Carme (comarca de l'Ànoia), li dona una casa a

11.- M.Montserrat Civit, "Notes sobre la construcció de l'església de Santa Maria Magdalena de Blancafort", *Miscel·lània d'Estudis Solivellencs* (Solivella), 2 (1984): 229-253.

12.- J. Foguet Sans, "Barroquisme i tradició al temple parroquial de Sarral", *Miscel·lània Sarralenca* (Sarral), 1981: 117-160.

13.- Josep M. Madurell, "Art antic comarcal tarragoní", *Boletín Arqueológico*, fascicles 121-128 (1973-74): 87.

14.- Arxiu Històric de Tarragona, fons notarial de Sarral caixa 33, notari Bernat Generes, registre 3628, folis 117v-120v.

*Vista des de Santa Eugènia. Anys 60.
(Foto cedida per Cal Biel de les Piles)*

Barberà, al carrer del Castell, part construïda i part per edificar, que limita amb la d'un altre mestre de cases, Antoni Salat, el seu gendre (casat amb Francesca Pomés Talavera). Joan Fuguet Sans es fa ressò que el 1792 un mestre Pomés cobrava 30 lliures per la traça de la nova església parroquial de Barberà (veure nota 9).

El 13 d'octubre del 1783 l'esmentat Antoni Salat, mestre de cases de Barberà, ven als Josep Pomés, pare i fill, habitants a Sidamon, un pati a Barberà (15). El mateix dia venen el pati esmentat a Francesc Boada, pagès de Barberà, per 212 lliures 12 sous (16). Dos dies abans els Pomés havien venut a Francesc Ribes, sastre de Barberà, una peça de terra campa d'un jornal d'extensió que havien obtingut per establiment emfitèutic el 1776 per part del prior de Catalunya, senyor del terme, i per un preu de 87 lliures 10 sous (17).

Així, els Pomés, a les dècades finals del segle XVIII viuen a cavall entre Sidamon i Barberà, i un d'ells es casa amb una jove de Biure de Gaià, motiu pel qual els trobarem treballant a les Piles pocs anys més tard.

Genealogia de la nissaga Pomés de mestres de cases

Josep Pomés Coca, mestre de cases natural del Carme = Teresa Talavera

Josep Pomés Talavera, m.c. de Granyena = 1778= Maria Bergadà Briansó, de Biure

Francesca Pomés Talavera = 1Jaume Villaró, m.c. del Portell, mort a Palau

= 1775= 2Antoni Salat Benet, m.c. de Suró, veí Barberà

Apèndix documental

Les Piles, 23 d'agost del 1784. Contracte entre l'ajuntament de les Piles i Josep Pomés Talavera, mestre de cases habitant a Sidamon, per a la construcció d'una nova església parroquial en el termini de tres anys per 1.052 lliures.

Arxiu Històric de Tarragona FN Santa Coloma de Queralt 4305, caixa 494, notari Antoni Conangla i Dalmases, ff. 94-96v.

“Sia a tots notori com los magnífics senyors Ramon Prous, batlle, Joseph Briansó, regidor decano, y Ramon Puiggener, també regidor, y Macià Soler, síndich procurador general del comú y universitat del lloch de las Pilas, arquebisbat de

15.- AHT, FN Sarraí caixa 39, notari Josep Segura, registre 3760, folis 47v-48v.

16.- Ibidem, ff. 48v-49.

17.- Ibidem, ff. 46v-47. Agraïm la col·laboració d'Anna Isabel Serra.

Tarragona, corregiment de Montblanch, avall firmats, convocats en la casa del comú de dit lloch y posats en forma de ajuntament en lo lloch o puesto ahont acostuman congregar-se per tractar las dependèncias y negocis del mateix comú de una part, y Joseph Pomés y Talavera, mestre de casas habitant en lo lloch de Sidamon, bisbat de Solsona, corregiment de Lleyda de part altra, se ha convingut, ajustat y firmat entre ditas parts lo assiento eo la construcció de la nova obra de la fàbrica de la iglesia parroquial de dit lloch de las Pilas, ab los pactes, prevencions y condicions següents y no sens ellas.

Primo, sàpia lo dit Joseph Pomés, que serà de sa obligació de cobrir los fonaments y dits fonaments degan tenir un palm més de ample que las parets per quedar mitg palm de retreta per part.

Item, sàpia dit Joseph Pomés, que serà de sa obligació lo fer-se la argamasa y lo cuydar-se dels manobres y de la aigua se haurà menester per dita obra.

Item, sàpia dit Joseph Pomés, que serà de sa obligació de omplir los fonaments de pedra y bona argamasa y així mateix deurà pujar las parets conforme demostra la planta y perfil que se li entrega.

Item, sàpia lo mateix Joseph Pomés que los archs de las capellas y los de la nau de la iglesia y lo del cor han de ser de obra cuyta.

Item, sàpia dit Joseph Pomés, que a la cornisa hi dega fer eixir una filada de llosas per agafar-se lo guix de dita cornisa.

Item, sàpia lo mateix Joseph Pomés que serà de sa obligació de fer la teulada y ditas teulas degan carregar mitg palm y las bigas de dita teulada degan ser posadas de sinch en sinch palms.

Item, sàpia lo dit Joseph Pomés que deurà fer los ràfechs de dos boladas de rajola y un de teula, sense la teula ple de la canal.

Item, sàpia dit Joseph Pomés que serà de sa obligació de fer tot lo gruix de la paret de teula ple ab bona argamasa com també a la carena hi dega posar una teula per part y la del mitg ab argamasa.

Item, sàpia dit Joseph Pomés que serà de sa obligació lo fer petxina al presbiteri conforme demostra la planta se li entrega.

Item, sàpia dit Pomés que ha de tarreguixar tota la dita iglesia ab guix y argamasa y la deurà enblancar ab guix blanch que se encontrarà al terme de Vallvert.

Item, sàpia dit Pomés que las cornisas han de ser de guix blanch.

Item, sàpia lo mateix Pomés que deurà fer los sòcols de las pilastras de pedra picada, com també las gradas del presbiteri, y en ditas gradas hi dega fer un quart bossell acompanyat de un filet.

Item, sàpia dit Pomés que la portalada major y las de las sagristias y la del campanà y las finestras de las sagristias y la ho del devanté sian de pedra picada y que sia picada ab lo tallant de dents, y dit Pomés tindrà obligació de arrencar-la y lo comú de fer-la portar.

Item, sàpia dit Pomés que las cantonadas deuran ser de pedra picada, y que sia picada ab la buixarda.

Item, sàpia dit Pomés que a la portalada major hi dega fer una mitja canya acompanyada de un filet per part conforme demostra dit plan y perfil y que també hi dega haver clau penjant ab una cartela.

Item, sàpia dit Pomés que a la teulada hi ha de haver una canal de pedra picada per traure la aigua de las canals que corresponen a la paret del campanà y dita canal que sia engalsada la una ab la altra y dita aigua dega caurer per la part del costat.

Item, sàpia dit Pomés que las voltas de las graus del campanà sian de dos gruixos de rejola y així mateix las de las capellas y las de la nau de la dita iglesia.

Item, sàpia dit Pomés que deurà enpavimentar dita iglesia ab quadrats y bona argamasa.

Item, sàpia dit Pomés que serà de sa obligació de cuydar-se de la fusta de las investidas y de la dels sindriats y cordas se han de menester per ditas investidas.

Item, sàpia dit Pomés que serà de sa obligació lo desfer la iglesia vella y posar la pedra a la nova y lo comú se obliga a traure la terra.

Item, sàpia dit Pomés que lo comú li donarà tot a peu de obra, ço és, al puesto més a proporció per la obra se li darà la cals amarada a las basas.

Item, sàpia lo mateix Pomés que tindrà obligació de fer las graus seran necessàries per pujar a la dita iglesia y ditas graus han de ser de pedra picada.

Item, sàpia dit Pomés que tindrà la obligació de pujar las campanas al campanà nou.

Item, sàpia dit Pomés que serà de sa obligació lo fer los fonaments fins a vuit palms de fondo y de allí en avall dit comú li pagarà si són més fondos.

Item, sàpia lo mateix Pomés que se li donarà estada de casa y serà franch de tots los mals del poble devent pagar la mitat del present acte.

Item, sàpia dit Pomés que las graus del campanà fins al cor degan ser de quadrons y de allí en amunt dega ser de obra cuita ab un barró de fusta al devant.

Item, sàpia dit Pomés que la sagristia gran dega ser a la part que sia més convenient per la claró.

Item, sàpia dit Pomés que al paviment de las campanas hi dega fer una faixa per part de fora y al ràfeh del campanà dega ser de pedra picada ab una goleta ravesa.

Item, sàpia dit Pomés que a la arrencada dels archs dels finestrals de las campanas hi dega fer una faixa tot voltant.

Item, sàpia dit Pomés que la trona dega ser tota de fusta y que sia agafada a la pilastra y las graus que sian de fusta, divent anar tot a càrrech de dit Pomés.

Item, sàpia dit Joseph Pomés que dins lo termini de tres anys de lo die que se comensarà dita obra la dega tenir concluida, no faltant-li las bagas del modo avalls se prometrant.

Item, sàpia dit Joseph Pomés que per rahó de dita nova obra los senyores batlle, regidors y síndich procurador general sobre referits prometen donar-li, entregar-li y pagar-li la quantitat de mil sinquanta-duas lliuras barcelonesas, en esta forma, esto es: lo dia que comensarà a principiari dita obra dos-centas lliuras, y després de quatre en quatre mesos cent lliuras cada vegada, reservant-se dit comú la quantitat de cent sinquanta lliuras del sobredit preu fins que la referida obra sia finida y regoneguda quedant-se dit comú la facultat y llibertat de poder-la visurar sempre y quant vulla y aquell que decaurà pagarà.

Y ab dits pactes y no sens ells fan lo present conveni o assiento de la sobre mencionada obra, prometent las sobreditas cosas tenir sempre per fermas y agradables(...)

Joseph Pomés y Talavera (...) per major seguretat de ditas cosas ne dóna en fermansa principal obligat a Joseph Pomés y Coca, també mestre de casas de dit poble de Sidamon, son pare present y avall acceptant, lo qual junt ab dit son fill y a solas serà tingut y obligat a tot lo sobrecontengut (...)"